

Doctor habilitat în filologie, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”. Domenii de cercetare: gramatica și pragmatica textului, ortografie, stilistică și poetică, limbajul Internetului, lingvosemiotica hypertextului. Autoare a monografiei *Dincolo de text: hypertextul* (2014) și a mai multor dicționare. A publicat circa 100 de articole în reviste științifice din Republica Moldova, România, Federația Rusă. A participat la peste 40 de conferințe științifice în țară și în străinătate.

Elena UNGUREANU

UN FENOMEN AL CULTURII DIGITALE: INTERNET-MEMELE

O abordare a limbajului din perspectivă memetică e oricând actuală, câtă vreme principiul repetitivității rămâne la baza acestuia. Iar a vorbi înseamnă a repeta continuu cuvinte, expresii, fraze, texte, imagini, gesturi (altfel spus, conținuturi sau semne) care s-au mai spus/făcut anterior. Informația are calitatea primordială de a fi copiată, reprodusă, modificată și transmisă mai departe. Conceptul de *memă* [1] a fost lansat cu cca 4 decenii în urmă, în 1976, de celebrul biolog evoluționist și etolog Richard Dawkins în cartea sa *Gena egoistă* [2], fiind considerat și interpretat NU ca element al biologiei, ci ca element al culturii. Este primul care s-a întrebat și a răspuns cu privire la analogia genă – memă. Ideea replicării ideilor (inclusiv autogenerarea, autocopierea) nu era nouă, dar ea și-a găsit cea mai reușită expresie anume în cercetarea lui Dawkins, devenită una de referință pentru mai multe domenii. Deoarece evoluționistul Charles Darwin, cel care avusese această idee extraordinară: totul pe lume se bazează pe: *diversitate*, *selecție* și

ereditate, ar trebui să valorificăm în domeniul științelor umaniste mai ales aceste 3 principii.

O memă e *un pachet de informație cu atitudine*, afirmă Daniel Dennett [2]. Memele sunt făcute din informație și conținute de orice structură fizică. *Cuvintele sunt meme care pot fi pronunțate*. Ideile pot trăi în pofida faptului că nu sunt transmise pe cale genetică. O memă poate prospera în pofida faptului că ar avea un impact negativ în bunăstarea genetică, afirmă profesorul. Și da, pot fi și sunt primejdioase. Suntem cu toții responsabili nu doar pentru efectele intenționate ale ideilor noastre. Este important ca aceste idei să nu fie abuzate și folosite greșit. Ele sunt foarte ușor de folosit greșit. De aceea sunt ele atât de periculoase, afirmă Dennett. Dar să ținem minte că nu vom anihila niciodată virusurile. Nici memele. Sunt parte din condiția noastră biologic-culturală. Sunt paraziții necesari existenței noastre.

În lucrările lexicografice actuale, termenul *memă* s-a încetățenit cu sensul de „idee, stil sau comportament, practică sau ritual care

se răspândește cu mare ușurință de la o persoană la alta, prin intermediul cuvintelor, imaginilor sau al gesturilor”. Știința acestor artefacte culturale e numită *memetică*. Memetica e o știință cognitivă aflată la confluența mai multor domenii, între care mai relevante sunt semiologia, psihologia, informatica, antropologia, filologia, economia (în special marketingul și publicitatea), politica, religia și educația. Așadar, o știință a științelor. Ca și orice altă știință nouă, are mulți adepți, dar și contestatari. Tehnologia modernă, care a valorificat tehnicile fragmentării și reproducerii la cote minime și maxime, a ajuns spațiul cel mai prolific pentru tot tipul de meme. Urmându-l pe Dawkins, Dennet crede că anume memetica oferă „marea nouă teorie unificatoare de care avem nevoie pentru a înțelege natura umană”.

Abilitatea de a utiliza corect și expresiv limbajul se cultivă de pe băncile școlii, dar performanțe de comunicare persuasive obțin de departe nu toți vorbitorii unei limbi. Interesant e și faptul că conceptul de *discurs repetat* lansat de Eugeniu Coșeriu se intersectează surprinzător cu conceptul de *memă* utilizat în biologie, culturologie, iar mai nou, și în teoria informației. Cântecul, credințele religioase, ritualurile de masă, anecdotele, moda, bârfele, alegerile prezidențiale, rețetele, clipurile, replicile memorabile din filme, știrile, spoturile publicitare, videourile de pe Youtube etc. – cu alte cuvinte, orice semn ușor memorabil, care are potențialul de a trezi publicului multiple asociații, poate deveni la un moment dat o memă. Citarea înseamnă reproducere a semnelor anterioare. Cu cât mai frecventă e o citare, un discurs repetat, cu atât este mai reținut și mai prețuit de istoria culturii. Se co-

piează egoist, dar sigur, pentru a rămânea și a se transmite generațiilor următoare.

Memele sunt ca și virusurile, zicea Dawkins. Despre asemănarea fizică a limbajului (care este o extensiune culturală a omului biologic) cu virusurile aflăm tot de la Dawkins: „Exact așa cum genele se propagă în fondul genetic, sărind dintr-un corp în altul la bordul spermatozoizilor și al ovulelor, tot astfel memele se propagă în fondul memetic sărind dintr-un creier în altul printr-un proces care, într-un sens larg, poate fi numit *imitație*” [3, p. 184].

Memele de generație internautică. John Brockman, editor și autor digital, a spus: „Eu sunt Internetul, EU sunt World Wide Web, eu sunt informație, eu sunt conținut” („I am the Internet. I am the World Wide Web. I am information. I am content”). Această afirmație ne-ar face să credem că tot conținutul generat pe web e o posibilă memă. Dar nu! „Devin meme doar acele unități de informație aflate într-o minte, care se obiectivează și, pe această cale, pătrund în alte minți (contaminează), răspândindu-se și multiplicându-se prin intermediul acestora” [4, p. 13].

Umaniștii se tem cel mai tare de faptul că tehnologiile vor omorî disciplinele lor, ceea ce e o (gravă) eroare. Suntem înclinați să credem că anume tehnologiile vor salva umanioarele. Toată tehnica modernă lucrează pentru INTELECT. Intelectul omului. Inteligența artificială este doar o derivată. În principiu, orice element al civilizației poate fi întors asupra lui însăși. Deci și tehnologia.

O categorie distinctă, dar care totuși își trage obârșia din memele tradiționale, o alcătuiesc așa-numitele „internet-meme”.

Într-o conferință TED.com, discutând despre rolul și importanța memelor în comunicare, Susan Blackmore propune să numim memele tehnologice sau internet-memele – TEME: „Să le spunem *tehnomeme*, sau *teme* Pentru că procesele sunt diferite. Am început, probabil acum 5000 de ani, cu scrisul. Am depozitat memele pe table de lut, dar pentru a obține teme adevărate și mașini temetice, trebuie să existe *variație*, *selecție* și *copiere* (vezi mai sus, la Darwin – n.n.), toate realizate fără oameni. (...) De fapt, temele ne forțează creierul să devină tot mai mult niște *mașini temetice*”, afirmă cercetătoarea cărții „The Meme Machine”, *Oxford University Press*, 2000, 264 p. Cum ar veni, orice literă a alfabetului e o memă! Deci, suntem mașini memetice, nu doar mașini genetice..., care sunt *corpuri/corpusuri purtătoare de meme* – ideologii, sau religii, sau industrii, sau genuri muzicale. În literatura de specialitate se întâlnesc și alți termeni: *mediamemă*, *mediavirus*, *virus mental*, *ideovirus* etc. [5].

Memele, după Susan Blackmore, ne folosesc pe noi ca mașinării ce propagă copierea: „Limba este un parazit la care ne-am adaptat, nu ceva ce a existat inițial pentru genele noastre, în această viziune. Ca și orice parazit, poate fi periculos la început, dar apoi coevoluează și se adaptează rezultând o relație de simbioză cu acest parazit nou. Toate celelalte specii de pe acest pământ sunt doar mașini genetice, nu imită deloc bine. Noi singurii suntem și mașini genetice și memetice. Memele au luat o mașină genetică și au transformat-o într-o *mașină memetică*. Dar, deși credem că am creat Internetul pentru nevoile noastre, temele se răspândesc pentru că trebuie. Noi suntem ve-

chile mașini. (...) Curând mașinile temetice se vor reproduce singure. În acest fel, nu contează dacă clima planetei va fi destabilizată, și viața oamenilor nu va mai fi posibilă aici. Pentru că acele mașini temetice nu vor avea nevoie – nu sunt creaturi ce folosesc oxigen și nu au nevoie de căldură. Ele pot să trăiască și fără noi” [6].

Înainte de a opera cu câteva exemple, menționăm că memelor tehnologice le sunt proprii numeroase caracteristici hypertextuale, pe care Webul le dezvoltă și le amplifică puternic: creativitatea, rapiditatea, actualitatea, instantaneitatea, replicabilitatea, tehnicitatea (tehnologicitatea), selectivitatea, transmisibilitatea, carnavalescul, ludicitatea (caracterul ludic, umoristic), creolizarea, contagiozitatea (viralitatea) etc. De la studiu la studiu, numărul caracteristicilor se extinde, astfel cercetătorii analizează superficialitatea [7], emoționalitatea, serialitatea, ciclicitatea, mimicria, minimalismul formei, polimodalitatea, clișeizarea etc.

La cele de mai sus adăugăm o categorie deosebit de importantă – *fragmentarismul (fractalitatea)*. În spațiul online se discută frecvent despre fragmentare în legătură cu *hypertextul* – un concept care concurează puternic cu *textul*, obiectul fundamental de studiu al lingvisticii. Cercetătoarea T. Ryzantseva consideră că fragmentarea este o proprietate ce permite manipularea textelor anterioare (hipotextelor), compresiunea, extrapolarea, replicarea și modificarea acestora [8, p. 334], ceea ce e caracteristic și genelor. Această corespondență *text/limbaj* – *gene* a determinat pe unii cercetători să vorbească nici mai mult, nici mai puțin, despre „organi-

zarea textuală a genomului” [9, p. 72] „Textualitatea genelor” noastre se datorează faptului că suntem organisme traversate de texte. La rândul său, textul poate fi considerat ca un cvasiorganism cu memorie. „Teoria generală a textului ar trebui să poată descrie texte lingvistice și procesele de structurare, funcționare și transformare a acestora și să prezinte în același timp structura primară a *genomului* ca *sistem de texte* (un *hypertext* format dintr-un subset ordonat de alte texte)” [9, p. 61]. Mediutextul are aceeași soartă ca și hypertextul, fiind un tip de text hibrid, generat de online [10; 11].

Întreg internetul, mai exact webul, alcătuit din hypertexte, este un ocean de meme: orice personaj de poveste sau de film care cunoaște un anumit grad de popularitate conviețuiește cu replicile și parodiile sale. Este de ajuns să amintim aici faimoasele personaje fictive Batman, Superman, Barbie, fenomenul global denumit Ice Bucket Challenge (Provoarea găleții de gheață), dansurile Gangnam-Style sau Harlem Shake, sau celebrul pas al lui Michael Jackson (moonwalk). Cu câțiva ani în urmă, spațiul românesc al internetului a fost populat intens cu numeroase meme despre Ziua de naștere a Izabelei. Și mai aproape de noi, anume din spațiul basarabean pornește o memă cu denumirea de „Numa Numa/ Numă Numă”, extrasă din melodia *Dragostea din tei* a trupei (actualmente desființată) O-Zone. Curios este faptul că a avut capacitate de reproducere o combinație de cuvinte (scurtă!) niciodată utilizată separat în română: *nu mă* (o negație + un pronume personal). Legea minimului efort a funcționat perfect în acest caz, imitatorii asociind-o realiilor culturale din

spațiul lor, ne-românesc. Piesa a prins foarte ușor la publicul internațional mai cu seamă datorită repetării frecvente (de 7 ori în 2 versiuri), făcând-o cunoscută ca „Numa Numa song”: *Vrei să pleci, dar nu mă, nu mă iei./ Nu mă, nu mă iei, nu mă, nu mă, nu mă iei./ Chipul tău și dragostea din tei/ Mi-amintesc de ochii tăi* – versiuri despre care nu putem spune neapărat că ar avea o profunzime aparte. În pofida acestei lipse de sens, utilizatorii au reprodus o mulțime de copii modificate sau nemodificate, transformând fragmentul melodic în fenomen viral. De același succes răsunător s-a bucurat și refrenul *Ma-ya-hi, ma-ya-hoo/ Ma-ya-hah, ma-ya-ha-ha/ Ma-ya-hi, ma-ya-hoo/ Ma-ya-hah, ma-ya-ha-ha*, imitat în întreaga lume, fără a avea o altă semnificație propriu-zisă decât un joc de silabe ușor de repetat.

În spațiul rusesc întâlnim o memă care privește domeniul umanioarelor, vizând persoanele care citesc în general: *fecioara/ fata filologică* («Филологическая дева») și se leagă de numele scriitoarei britanice din prima jumătate a sec. XX, Virginia Woolf. Fotografia ei a devenit cartea de vizită a unei serii de meme cu acest generic. Glumele pe tema limbii și literaturii ruse, a imaginii cititorului dedicat/ obsedat de lectură, intercalate cu aspecte legate de starea de sănătate a scriitoarei (tulburarea bipolară de care suferea), tematici precum relația feminin-masculin-androgin, dragoste-ură-ambivalență, viață-moarte-nemurire etc. sunt o resursă inepuizabilă pentru generarea a noi și noi meme hibride.

Din cauza contagiozității puternice, mai nou, se pune, dramatic, problema puterii și chiar a supraputerii memelor tehnologice.

Or, dimensiunea nou obținută, inexistentă anterior – virtualitatea tehnologică, a multiplicat la infinit capacitatea de reproducere a semnelor, replicabilitatea devenind un modus vivendi al informației. „Dacă ceva poate fi copiat și replicat, va fi”. Inclusiv tehnologia.

Tipuri de tehnomeme. În spațiul inter-nautic se întâlnesc următoarele tipuri: *meme textuale*: textul și fragmentarea acestuia la toate nivelele: cuvânt, expresie, frază, alineat, perioadă; *meme-imagini*; *videomeme*; *audiomeme*; *meme creolizate*: text + imagine + video + audio. Popularitatea și prestigiul lor se măsoară în numărul de vizualizări și în numărul de reutilizări (*replicări*). Sunt videomeme, de exemplu, cu milioane de vizualizări. Acestea se numesc *meme virale*. Viralitater lor crește gradul de creolizare al hypertextelor de pe web [12].

Unul dintre cele mai cunoscute obiecte de artă din lume, simbol al tuturor timpurilor, cu o vechime impresionabilă de cca jumătate de mileniu, este Mona Lisa (Gioconda) lui Leonardo da Vinci. O memă perfect adaptabilă tuturor timpurilor (fața umană!), generatoare în continuare de alte meme, în funcție de context. Un lung șir de Gioconde-meme străbate memoria umană, aducând-o mereu în atenția publicului larg, reîncărcată de fiecare dată cu adaos de semnificație nouă. Țesând covoare de meme, Google o afișează în cele mai varii reinterprețări (de la marii artiști – Bataille, Duchamp, Dali – la utilizatorul naiv): Mona Lisa pixelată, dublată, multiplicată, întoarsă spre sine, în dialog oglindit cu autorul, cu atribute și instrumentar la zi, prevăzute, și ele, pentru replicarea informației:

Concluzii. Omul, ca ființă biologică, e impregnat de cultură (e „animal metafori-

zant”, deci animal cultural, după Lucian Blaga *Trilogia culturii*, p. 358). Dar ceea ce ne face diferiți (de animale) este capacitatea noastră de a imita permanent. Capacitatea imitării fructifică creativitatea și generează plăcerea recunoașterii. În calitate de unitate de măsură a transmisiei culturale, sau a imitației (Ch. Dawkins), mema este acel produs realizat care stârnește emulație, adică dorință de întrecere, concurență, performanță comunicativă și interpretativă. Internet-memele sunt, în definitiv, un gen hibrid al comunicării online. Într-o lume digitală, memele se pot reproduce cu o fidelitate foarte înaltă, păstrându-și forma exactă prin multe cicluri de viață, mai mult decât genele. Gena culturală e la fel egoistă, ca și cea biologică. Parodismul, intertextualitatea, hypertextualitatea manifestă pe web, hashtagurile tematice etc. sunt ștampile ale perpetuării memelor culturale. Raportat la tehnologie și piarologie, omul este o mașină memetică care copiază și se autocopiază, expediind în istoria culturii memele care îl in-formează, formează și de-formează.

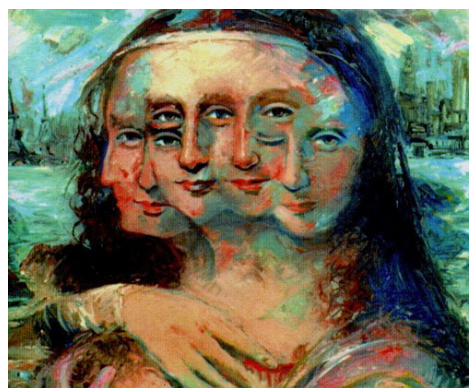
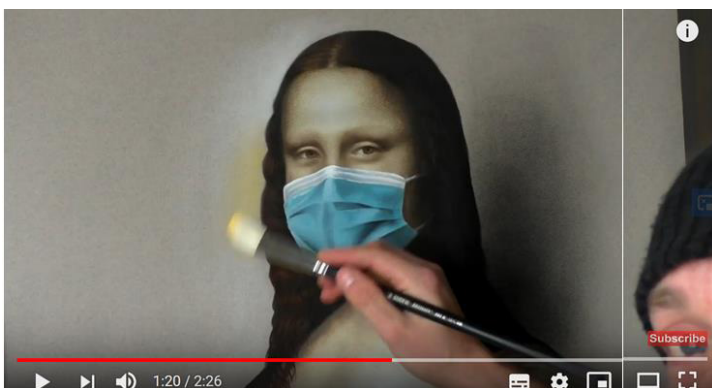
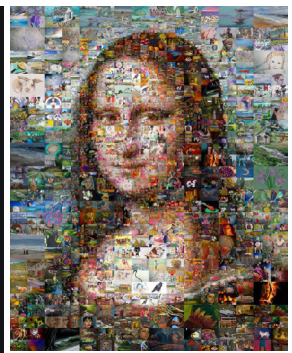
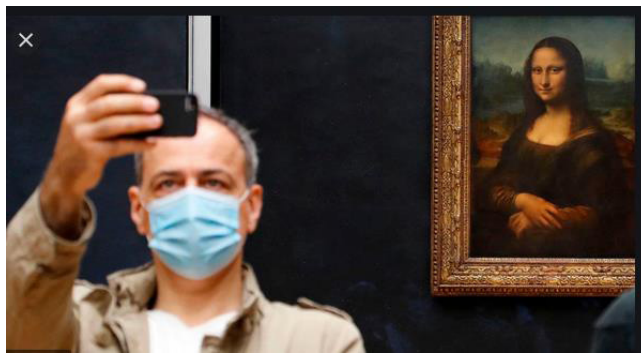
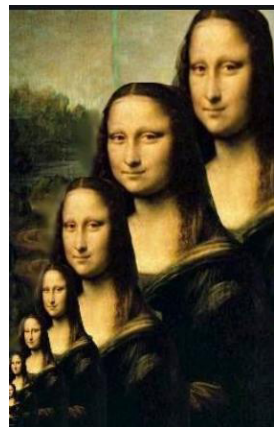
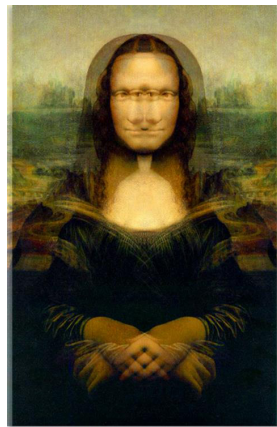
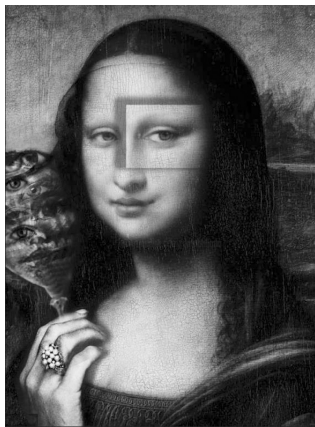
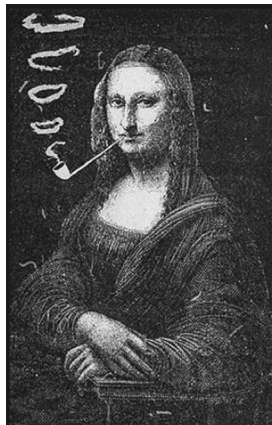
Referințe bibliografice

1. Termenul despre care discutăm (o abreviere de la gr. *mimemă*, deși e înregistrat ca substantiv feminin, încă nu și-a încetățenit o formă definitivă, ceea ce nu-l împiedică să circule fără probleme mai cu seamă în limbajul tinerilor, pe internet: *memă*, *mem*, *mim* sau *memé*. Predilecție, din păcate, la ora actuală, în spațiul basarabean online, are mai ales forma de neutru: *memé-uri, deși forma corectă e cea de feminin: *memă*).

2. Dawkins, Richard. *Gena egoistă*. București: Editura Tehnică S.A., 2001.

3. Dennett, Daniel. *Dangerous memes* // *TED.com* – Technology, Entertainment, Design.

https://www.ted.com/talks/dan_dennett_dangerous_memes/transcript [vizitat la: 01.08.2020].

4. Gorun, A.; Gorun, H. T. *Conceptul de memă*. In: *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letterand Social Science Series, Supplement 2017, nr. 2*, p. 6-14.

5. Квят, А. Г. Медиамем как инструмент политического PR: когнитивный подход. In: *Медиаскоп. Электронный научный журнал*, 2013, вып. 1. <http://www.mediascope.ru/node/1254> [vizitat la: 08.08.2020].

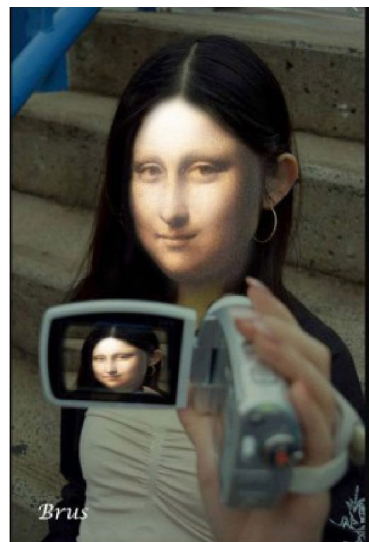
6. Blackmore, Susan. *Memes and memes* // TED.com – Technology, Entertainment, Design. https://www.ted.com/talks/susan_blackmore_memes_and_temes/transcript?language=ro#t-903055 [vizitat la: 23.07.2020].

7. Carr, Nicholas. *Superficialii: Efectele internetului asupra creierului uman*. Traducere din engleză de Dan Crăciun, București, 2012.

8. Рязанцева, Т. И. О категориях гипертекста // *Медиалингвистика*, 2019, Nr. 6(3), с. 327-340. <https://doi.org/10.21638/spbu22.2019.304> [vizitat la: 20.07.2020].

9. Золян, С. Т.; Жданов, Р. И. Геном как (гипер) текст: от метафоры к теории // *Критика и семиотика*, 2016, 1, с. 60-84. http://www.philology.nsc.ru/journals/kis/pdf/CS_2016_1/06.pdf [vizitat la: 03.08.2020].

10. Канашина, С. В. Интернет-мем как медиатекст // *Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер.*

Филология. Журналистика. 2019. Т. 19, вып. 1. с. 107-112. DOI: <https://doi.org/10.18500/1817-7115-2019-19-1-107-112> [vizitat la: 04.08.2020].

11. Мельник, Г. С. Медиатекст как объект лингвистических исследований. In: *Журналистский ежегодник*. 2012, Nr. 1. с. 27. https://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/9/948__2012.pdf [vizitat la: 09.08.2020].

12. Горошко, Е. И. Гипертекст 3.0: лингвистический анализ // *Гипертекст как объект лингвистического исследования: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, 15 марта 2010 г. Самара: ПГСГА, 2010. с. 14-18*. <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=215> [vizitat la: 07.08.2020].

Un fenomen al culturii digitale: internet-memele

Rezumat. Omul, ca ființă biologică, e impregnat de cultură (e „animal metaforizant”, deci animal cultural, după Lucian Blaga). Dar ceea ce ne face diferiți (de animale) este capacitatea noastră de a **imita** permanent. *Mema* (termen introdus de biologul evoluționist Charles Dawkins) este unitatea de informație culturală care se transmite, prin imitație, de la un om la altul. Transmiterea culturală este analoagă cu transmiterea genetică. Nu toate genele care se pot replica reușesc să o facă, tot astfel, doar unele meme din fondul memetic (genom) au un succes mai mare de reproducere. Memele populează atât realitatea, cât și virtualitatea. Într-o lume digitală, memele se pot reproduce cu o fidelitate foarte înaltă, păstrându-și forma exactă sau modificată, prin cicluri de viață, mai mult decât genele. Internet-memele sunt forme ale culturii digitale, apărute odată cu tehnologiile moderne, care facilitează puternic reproducerea acestora. Hypertextul, unitatea fundamentală a comunicării pe web, este spațiu, limbaj și mod de existență în care evoluția fenomenului internet-memelor se află în plină ascendență.

Cuvinte-cheie: memă, genă, genom, tehnomemă, temă, internet-memă, informație culturală, hypertext, biotext, cultură digitală, replicabilitate

A phenomenon of digital culture: the internet-memes

Abstract. Man, as a biological being, is impregnated with culture (he is a „metaphorical animal”, so a cultural animal, according to Lucian Blaga). But what makes us different (from animals) is our ability to constantly **imitate**. *The meme* (a termin traduced by evolutionary biologist Charles Dawkins) is the unit of cultural information that is transmitted, through imitation, from one person to another. Cultural transmission is analogous to genetic transmission. Not all genes that can replicate manage to do so, just as some memes in the memetic background (genome) are more successful in reproduction. Memes populate both reality and virtuality. In a digital world, memes can be reproduced with very high fidelity, keeping their exact or modified shape, through life cycles, longer than genes. The internet memes are forms of digital culture, along with modern technologies, which greatly facilitate their reproduction. The hypertext, a fundamental unit of web communication, is a space, language and way of life in which the evolution of the phenomenon of the internet-memes is in full swing.

Keywords: meme, gene, genome, technomeme, theme, internet-meme, cultural information, hypertext, biotext, digital culture, replicability.